

CONCLUSIONS DE LA 1a JORNADA SOBRE EL PATRIMONI IMMATERIAL EN ELS ESPAIS NATURALS PROTEGITS DE CATALUNYA

Poblet, 20 de setembre de 2011

PARTICIPANTS A LA JORNADA

Jordi Abella, de l'Ecomuseu de les Valls d'Àneu
Sara Batet, del Centre UNESCO de Catalunya
Xavier Buqueras, del Paratge Natural d'Interès Nacional de Poblet
Eulàlia Comas, de l'Associació Silene
Lluís Garcia Petit, del Centre UNESCO de Catalunya
Josep M. Mallarach, de l'Associació Silene
Manel Martínez, del Centre d'Estudis de la Conca de Barberà
Neus Miró, del Parc natural de la Serra de Montsant
Jordi Parpal, del Servei de Planificació de l'Entorn Natural, Dep. de Territori i Sostenibilitat
Jordi Palau, del Parc natural de l'Alt Pirineu
Salvador Palomar, de l'Associació Carrutxa
Adam Picó, arqueòleg i agent rural de la Conca de Barberà
Antoni Roviras, del Museu de la Mediterrània de Torroella de Montgrí
Montserrat Solà, del Parc natural de la Serra de Montsant
Jordi Tura, del Museu Etnològic del Montseny - la Gabella

Excusen la seva assistència:

Maria Pery, cap del Servei d'Espais Naturals Protegits de la Generalitat de Catalunya, Departament d'Agricultura, Ramaderia, Pesca, Alimentació i Medi Natural
Miquel Rafa, Àrea de Territori i Paisatge de Catalunya Caixa
Joana Barber, directora del Parc natural del Montseny
Pau Sanosa i Nieves Collado, autors d'estudis sobre l'ús del coneixement ecològic tradicional en la gestió del Parc natural de l'Alt Pirineu.

PROPÒSIT DE LA JORNADA

1. Aplegar i posar en comú l'experiència relativa a l'estudi i la consideració del patrimoni immaterial (patrimoni cultural intangible i patrimoni espiritual) generada entorn dels espais naturals protegits de Catalunya.
2. Formular propostes per al plantejament del manual sobre el patrimoni immaterial en espais naturals protegits, que s'elabora des d'Europarc-Espanya, adreçat als gestors d'espais protegits de l'Estat espanyol.

CONCLUSIONS

1. Experiència d'inventaris, diagnòs i propostes relatives al patrimoni immaterial en els espais naturals protegits de Catalunya

Durant els darrers anys s'han elaborat un nombre considerable d'inventaris (I), diagnòs (D), propostes (P) i fins i tot plans (PL) per integrar el patrimoni immaterial en els espais naturals protegits de Catalunya. Se n'han fet en espais naturals protegits que tenen gestió activa, en d'altres que encara no la tenien, o bé en espais que es trobaven en procés de declaració, o fins i tot abans que es declararessin. Alguns han estat promoguts pels mateixos gestors dels espais

CONCLUSIONS DE LA 1a JORNADA SOBRE EL PATRIMONI IMMATERIAL EN ELS ESPAIS NATURALS PROTEGITS DE CATALUNYA

Poblet, 20 de setembre de 2011

naturals protegits, però la majoria han estat impulsats per museus territorials, centres d'estudis o associacions que treballen en l'àmbit del patrimoni cultural amb una perspectiva integradora. També hi ha hagut alguns casos de col·laboració amb universitats, que hi han dedicat treballs de recerca o projectes de final de carrera.

En general, són més abundants els inventaris que les diagnosi i les propostes, i aquestes darreres més que els plans. Es remarca la importància de superar l'elaboració d'inventaris 'neutres' de béns i elements del patrimoni per anar més enllà, sigui per fer-ne recerca aplicada o bé per donar-los ús social i retornar-los a les persones que han contribuït a la conservació d'aquest patrimoni.

Es té constància que s'han dut a terme treballs sobre el patrimoni immaterial en els següents espais naturals protegits:

- Parc natural i Reserva de biosfera del Montseny: I, D, P.
- Parc nacional d'Aigüestortes i estany de Sant Maurici: I, P.
- Parc natural de l'Alt Pirineu: I, D, P.
- Parc natural Serra del Montsant: I, D, P, PL
- Parc natural i Reserva natural de la Muntanya de Montserrat: D, P
- Paratge natural d'interès nacional de la Vall de Poblet: I, D, P.
- Parc natural del Montgrí, Illes Medes i Baix Ter, I, D, P, PL.
- futur Parc natural de les Muntanyes de Prades: I, D.

És probable que se n'hagin realitzat també als parcs naturals del Delta de l'Ebre i dels Ports. Per tenir-ne coneixement, seria convenient posar-se en contacte amb el Museu del Montsià.

Amb les dades que els participants de la Jornada van aportar és previst elaborar una base de dades que aplegui els treballs coneguts més significatius, que pugui ser actualitzada en el futur i estar a l'accés de tothom.

2. L'abast del concepte de patrimoni immaterial i les seves tipologies

Es va exposar la definició que proposa la Convenció per a la Salvaguarda del Patrimoni Cultural Immaterial d'UNESCO i se'n van destacar els valors, però es va fer notar l'absència dels elements o les categories de patrimoni religiós i espiritual, que tan significatives són en alguns espais naturals protegits (llocs naturals sagrats, paisatges monàstics, reserves eremítiques, etc.) i també el fet que els béns que han estat inclosos en la Llista de patrimoni cultural immaterial d'UNESCO a l'Estat espanyol (la Patum de Berga, els Castellers, el Flamenco, el cant de la Sibil·la, etc.) no tenen relació amb els espais naturals protegits.

No es va poder establir una diferència clara entre patrimoni immaterial i valors immaterials, ja que depèn sovint de la perspectiva adoptada. El silenci i la bellesa, per exemple, poden ser considerats tant com a patrimoni o com a valors, segons com es miri.

La majoria consideren que les tipologies proposades inicialment pel grup de treball d'Europarc-Espanya són acceptables sempre que es tingui present que tota classificació d'aquesta mena és un artifici, i que hi ha tipologies, com la de 'valors estètic-perceptuals' que poden ser difícils de consensuar en grups tan heterogènies com els de la població local i els visitants. A la pràctica hi ha molts elements del patrimoni immaterial que haurien d'estar a més d'una

CONCLUSIONS DE LA 1a JORNADA SOBRE EL PATRIMONI IMMATERIAL EN ELS ESPAIS NATURALS PROTEGITS DE CATALUNYA

Poblet, 20 de setembre de 2011

tipologia o categoria. Per tant, segurament seria preferible inventariar els elements del patrimoni immaterial, sense classificar-los en categories úniques, i assignar a cada element els valors o atributs que tingui, que poden ser múltiples.

Alguns participants proposen reduir el nombre de categories o atributs que proposa el grup de treball d'Europarc Espanya, i definir grans àmbits: comunicació i transmissió; activitat productiva; creences; organització social, i esdevenir del temps. Altres proposen afegir la categoria de coneixements ecològics tradicionals –que es presentaven inclosos en la categoria de valors socials (etnològics i de governança)- per la gran importància que tenen en molts indrets, per tal com en depèn la conservació de paisatges, hàbitats o espècies.

3. Dificultats i reptes que planteja la conservació del patrimoni immaterial

El gran repte és aconseguir l'equilibri entre les diverses percepcions i els diversos valors i usos dels espais naturals protegits, i per tant del patrimoni que acullen.

Per damunt de dificultats com la manca de percepció social del patrimoni, la feblesa de les eines metodològiques per estudiar-lo o l'escassetat de recursos que s'hi destinen, va destacar, com a dificultat de fons més important la manca d'una visió integral del patrimoni, que fa que es contempli sempre de forma sectorial (patrimoni natural, cultural, religions, etc.).

Aquesta compartimentació es manifesta en tots els àmbits: legal, de planificació, de gestió, de recerca, d'avaluació, etc.

I ha generat fortes inèrcies de treball separat, sectorial, en les polítiques de salvaguarda patrimonial. Així per exemple, els departaments responsables de la cultura, a qualsevol nivell administratiu, solen estar desvinculats dels espais naturals protegits -encara que puguin formar part de la junta rectora. No es podrà assolir una integració del patrimoni cultural -material i immaterial- si aquests agents no s'impliquen en la gestió dels espais naturals protegits, aportant-hi criteris, pautes, recursos, etc.

Així doncs, es planteja el repte d'introduir el patrimoni immaterial en tots els àmbits:

- Marc legal: caldrà refer diverses lleis, decrets, reglaments, normes, etc.
- Planificació: caldrà refer instruments de planificació, com ara plans especials, plans d'ordenació dels recursos naturals, etc.
- Recerca: cal orientar-la a patrimonis no naturals, com el patrimoni immaterial
- Gestió: el coneixement del patrimoni cultural s'ha de tenir en compte. Els equips gestors haurien de tenir tècnics en patrimoni cultural o bé vincular-se a centres (ecomuseus o similars) que ofereixin aquest assessorament, d'una manera estable, per exemple amb convenis de col·laboració. En altres termes, es tracta d'aprofitar les xarxes o entitats que ja existeixen al territori on operen els espais naturals protegits, i així poder definir i impulsar estratègies conjuntes per a la conservació integral del patrimoni
- Comunicació, difusió i sensibilització: cal adreçar-se als visitants o turistes, tenint en compte que la majoria visiten els espais naturals protegits atrets per experimentar valors immaterials, més que no pas per un interès de descoberta de valors naturalístics.
- Convé tenir també presents les pràctiques, cerimònies i rituals que algunes comunitats d'immigrants vinculats a diverses religions o tradicions espirituals duen a terme en espais naturals.

CONCLUSIONS DE LA 1a JORNADA SOBRE EL PATRIMONI IMMATERIAL EN ELS ESPAIS NATURALS PROTEGITS DE CATALUNYA

Poblet, 20 de setembre de 2011

Per prioritzar la recerca i les actuacions de conservació del patrimoni immaterial en els espais naturals protegits, es podrien seguir els criteris de:

- a) Vulnerabilitat, amenaça o risc de pèrdua irreversible, p.ex. en el cas dels coneixements ecològics tradicionals vinculats a l'agrobiodiversitat, la toponímia menuda, etc., que es perden a mesura que van morint les darreres generacions que els coneixen.
- b) Casos de conflicte entre la conservació del patrimoni immaterial i la conservació del patrimoni natural.
- c) Casos on la conservació del patrimoni immaterial reforci la conservació del patrimoni natural o cultural material.

4. Oportunitats vinculades a la conservació del patrimoni immaterial

Hi ha una sèrie d'oportunitats o escenaris que poden ajudar a impulsar la conservació del patrimoni immaterial, com ara:

- Les dificultats econòmiques de les administracions responsables de medi ambient i de cultura, que poden ser una oportunitat per adoptar plantejaments holístics, que permetin ampliar el suport social a la conservació del patrimoni, entès de manera integral.
- La Convenció per a la Salvaguarda del Patrimoni Cultural Immaterial, que l'Estat espanyol va ratificar, és una oportunitat, com argument per impulsar accions, aconseguir recursos, etc.
- L'existència de nombrosos centres de recerca, d'estudis i museus, que permetria desenvolupar una xarxa entre entitats que tenen objectius similars a Catalunya, i elaborar una estratègia conjunta, que pugui reforçar el que fa cadascú per la seva banda, a més de donar visibilitat als espais naturals protegits i els seus valors de manera integrada
- El paper dels parcs naturals com a inductors de productes turístics que es poden concebre i vincular al patrimoni immaterial, i/o al patrimoni integral, per exemple en el marc de la Carta europea de turisme sostenible.
- El valor del turisme, en un país on aquest sector econòmic és tan rellevant, que pot contribuir a conservar el patrimoni en molts d'espais naturals protegits.
- El valor econòmic i social de la gastronomia local i de qualitat, que pot potenciar la diversitat agrària domèstica i els coneixements tradicionals que s'hi vinculen (uns dels elements del patrimoni immaterial més amenaçats).
- La possibilitat d'establir aliances amb organitzacions religioses interessades o implicades en el tema.
- La possibilitat que ofereix el patrimoni per redescobrir la història

Hi ha, també, oportunitats intrínseques, o valors, del patrimoni immaterial, que poden contribuir activament a la conservació sinèrgica del patrimoni natural:

- El fet que la majoria de persones són atretes per aspectes immaterials als espais naturals protegits (bellesa, harmonia, silenci, etc.) més que no pas cap a endemismes, espècies, hàbitats o afloraments geològics
- La recerca, com una oportunitat per integrar la població local en la gestió dels espais naturals protegits.
- La riquesa del patrimoni immaterial de Catalunya, que és molt gran. Existeix una 'geografia

Silene

CONCLUSIONS DE LA 1a JORNADA SOBRE EL PATRIMONI IMMATERIAL EN ELS ESPAIS NATURALS PROTEGITS DE CATALUNYA

Poblet, 20 de setembre de 2011

emocional' a la qual es vincula una considerable base social, la qual cosa permetria proposar o oferir aproximacions i experiències més completes, que combinin aspectes de patrimoni natural, cultural, espiritual, i arriba molt més a la gent.

- L'interès creixent de la societat per l'espiritualitat vinculada a la natura, sovint de caràcter laic (meditació, ioga, etc.), o a voltes vinculat a comunitats religioses, que ja comença a fer-se en alguns espais naturals protegits, com ara al Montsant, Garraf, Miracle, etc.).
- La diversitat agrària domèstica (races i varietats tradicionals), que depèn de conservar els coneixements ecològics tradicionals que s'hi vinculen -uns coneixements que s'estan perdent arreu i estan seriosament amenaçats d'extinció. La majoria de comarques de Catalunya ni tan sols han estat prospectades.

5. L'índex del manual en curs d'elaboració

No es planteja cap objecció a l'estructura inicial de l'índex del manual, però s'indica que seria convenient que les conclusions d'aquesta Jornada incidissin en el plantejament de tots els capítols, en especial el capítol 2. També es proposa afegir en el marc internacional la Convenció per a la Salvaguarda del Patrimoni Cultural Immateral de la UNESCO.

6. Valoració general de la Jornada

Tots els participants consideren que la jornada ha estat útil i profitosa. També es coincideix en el fet que el grup que s'ha constituït a Poblet hauria de completar-se amb alguns membres més que no han pogut ser-hi presents, consolidar-se com a xarxa i tornar-se a reunir, més endavant, de manera periòdica, atès que el progrés en tots aquests temes demana perseverança -és una cursa de fons.

Les conclusions de la Jornada pertanyen a tots els participants, els quals en poden fer l'ús que considerin més idoni. Es considera que seria desitjable difondre-les tant com sigui possible.

7. Properes passes

Un bon moment per plantejar una segona jornada seria una vegada s'hagin publicat la Metodologia per a l'inventari del patrimoni cultural immaterial a les reserves de la biosfera (prevista a finals d'any) i el Manual per integrar el patrimoni immaterial als espais naturals protegits de l'Estat espanyol d'Europarc-Espanya (prevista a mitjans de 2012).

Aquesta propera jornada podria tenir un caràcter més oficial, i s'hi podrien convidar tots els actors implicats, sobretot els responsables tècnics de la Generalitat (de departaments competents en cultura, medi natural i espais naturals protegits), Diputacions, consorcis i entitats privades, fins al nivell de cap de servei en el cas de les administracions. Antoni Roviras ofereix el Museu de la Mediterrània, a Torroella de Montgrí, per acollir-la.

Tots els participants d'aquesta Jornada haurien d'informar els seus organismes o entitats respectius sobre el que hem debatut i donar-los a conèixer aquestes conclusions.

L'Associació Silene presentarà aquestes conclusions al taller que el grup de treball que està elaborant el manual d'Europarc-Espanya durà a terme a Sant Martín de la Virgen del Moncayo (Parc natural del Moncayo) del 3 al 5 d'octubre.